



basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA (FAL)

PAPILA RA VUMBIRHI (P2)

HUKURI 2017

TIMARAKA: 70

NKARHI: Tiawara ti2

Papila leri ri na 19 wa tipheji.

PHEJI RA VUXOKOXOKO NA SWITSUNDZUXO

Hlaya swiletelo leswi u nga si sungula ku hlamula swivutiso.

1. U nga ringeti ku hlaya phepha ra swivutiso hinkwaro. Xiya tafula ra nongonoko wa vundzeni leri nga eka pheji leyi landzelaka kutani u fungha tinomboro ta swivutiso swa tibuku leti u dyondzeke tona lembe leri. Endzhaku ko endla tano, hlaya swivutiso swoleswo kutani u hlawula leswi u lavaka ku hlamula swona.

2. Papila leri ri na SWIYENGE swa MUNE:

XIYENGE XA A: Novhele	(35)
XIYENGE XA B: Ntlangu	(35)
XIYENGE XA C: Swirungulwana/Swihungwana	(35)
XIYENGE XA D: Vutlhokovetseri	(35)

3. Hlamula SWIVUTISO SWIMBIRHI ntsena, xivutiso XIN'WE ku suka eka SWIYENGE swin'wana na swin'wana SWIMBIRHI.

XIYENGE XA A: NOVHELE

Hlamula xivutiso xo huma eka novhele leyi u yi dyondzeke.

XIYENGE XA B: NTLANGU

Hlamula xivutiso xa ntlangu lowu u wu dyondzeke.

XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA/SWIHUNGWANA

Hlamula swivutiso HINKWASWO swa swirungulwana/swihungwana.

XIYENGE XA D: VUTLHOKOVETSERI

Hlamula swivutiso leswi vutisiweke eka switlhokovetselo HINKWASWO.

Tirhisa tafula ra nongonoko wo tikamba ku vona loko u hlawurile swivutiso hi mfanelo.

4. Landzelela swiletelo leswi nga emasungulweni ya XIYENGE XIN'WANA na XIN'WANA hi vukheta.
5. Nombora swivutiso swa wena ku ya hilaha swivutiso swi nomboriweke hakona eka phepha ra swivutiso.
6. Sungula XIYENGE XIN'WANA na XIN'WANA eka pheji YINTSHWA.
7. Nkarhi lowu pimanyetiweke: Tirhisa timinete ta kwalomu ka 60 eka XIYENGE XIN'WANA na XIN'WANA.
8. Tsala swi saseka no vonaka.

TAFULA RA NONGONOKO WA VUNDZENI

XIYENGE XA A: NOVHELE		
Hlamula swivutiso swa novhele leyi u yi DYONDZEKE.		
NOMBORO YA XIVUTISO	TIMARAKA	NOMBORO YA PHEJI
1. <i>Ndzi ngo tinciki!</i>	35	5
XIYENGE XA B: NTLANGU		
Hlamula swivutiso swa ntlangu lowu u wu DYONDZEKE.		
2. <i>Byokota Madlayisana</i>	35	8
3. <i>Ku dyela nyama ematlukeni</i>	35	11
XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA/SWIHUNGWANA		
Hlamula swivutiso leswi vutisiweke eka swirungulwana HINKWASWO.		
4.1 'Nkhuvo wa mucato wa Mahala'	17	14
NA		
4.2 'Swa antswa ndzi phula byi hola'	18	15
XIYENGE XA D: VUTLHOKOVETSERI		
Hlamula swivutiso leswi vutisiweke eka swithokovetselo HINKWASWO.		
5.1 'Exihlobyeni'	18	17
NA		
5.2 'Sorisa'	17	18

TAFULA RA NONGONOKO WO TIKAMBA LOKO U HLAURILE SWIVUTISO HI MFANELO:

Tatisa mavangwa lama pfulekeke hi ku tirhisa mfungho wa ngwaju (✓) ku kombisa leswaku u hlawurile nhlayo leyi lavekaka ya swivutiso.

NONGONOKO WO TIKAMBA			
XIYENGE	NOMBORO YA XIVUTISO	NOMBORO YA SWIVUTISO LESWI FANELEKE KU HLAMURIWA	MFUNGHO WA NGHWAJU (✓)
A: NOVHELE (Swivutiso swa xikambelantwisiso)	1	1	
B: NTLANGU (Swivutiso swa xikambelantwisiso)	2	1	
NTLANGU (Swivutiso swa xikambelantwisiso)	3	1	
C: SWIRUNGULWANA/ SWIHUNGWANA (Swivutiso swa xikambelantwisiso)	4.1 + 4.2	1	
D: VUTLHOKOVETSERI (Swivutiso swa xikambelantwisiso)	5.1 + 5.2	1	
LEMUKA: Tiyisisa leswaku u hlamurile swivutiso eka swiyenge SWIMBIRHI ntsena.			

XIYENGE XA A: NOVHELE**XIVUTISO XA 1: NDZI NGO TINCIKI – FA Thuketana**

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA A

Vakriste-kulobye na vona, ematshan'wini yo va va n'wi tisela swikhongelo, ni ku n'wi khongotela va ringeta ku n'wi tiyisa, a va nga ha ri na mhaka na yena. Hi ntiyiso na vona, hi ku ehleketa leswi a a hamba a tikhomisa xiswona loko swilo swa ha n'wi fambela kahle, a va ri karhi va n'wi hleka. Hi ku vona swi te tano, nkulukumba Ntekele a namba a ku rihlampfu ekerekeni a ku ri chu! Mufundhisi Chavani u te hi yena hi yena, ku ringeta ku n'wi khongotela leswaku a vuyela ekerekeni, kambe o n'wi to, ku kala na yena a phula byi hola. 5

A famba tano Nkulukumba Ntekele a ri karhi a ehleketa hi ta khombo leri ra yena. Ina, kunene a a khome nyarhi hi timhondzo, a a penukele hi nhenga. Kambe xana swi ta helela kwihi? Xana u ta kanganyisa n'wana wa yena Manayila ku fika kwihi, leswi na yena a vonakaka ongeti u sungula ku n'wi kanakana ni ku n'wi anakanyela? 10

Langutela leriya ra yena, hmmm! Kwalaho a khindlata makatla nkulukumba Ntekele, a va a ku emutini lowu a nga suka ekaya ana a kongome eka wona engheni, emutini wa N'wa-Mugwana mana wa Jamboti.

- 1.1 I yini lexi xi nga herisa vu-tycoon bya Ntekele? (1)
- 1.2 Hi xihhi xivangelo xa ku va Ntekele a tshikile kereke? (1)
- 1.3 Xana Ntekele na Muzayiwe va hlanganile endhawini yihi ro sungula. (1)
- 1.4 Hikokwalaho ka yini khale Ntekele loko a titivisa eka vanhu a ku hi yena 'Ntekele wa bus service' kasi loko a titivisa eka Muzayiwe a ku hi yena 'William Ntekele'. (2)
- 1.5 Boxa tindhawu timbirhi leti Muzayiwe a nga vula leswaku u tshama a ti endzela. (2)
- 1.6 Vito ra Muzayiwe i Lord. Kombisa nkoka wa rona eka Ntekele ku ya hi xiyimo lexi a ri eka xona. (2)
- 1.7 Hi xihhi xivangelo xa ku cinca ka mahanyelo ya Ntekele? (2)
- 1.8 Hi tihi timhaka to ka ti nga ri ta ntiyiso leti Ntekele a byeleke Muzayiwe mayelana na nhlayo ya mabazi ya yena? (2)
- 1.9 Xana mutsari u hi komba leswaku Mpfuleni a ri ximunhuhata xa njhani loko swi ta eka timhaka ta vukati? (2)
- 1.10 Maendlelo ya Ntekele ya ku va a nghena eka ntwanano na Muzayiwe va pyopyiwile a ya fanerile ke? Seketela. (2)

NA

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga hansi ka wona.

XITSHURIWA XA B

		Rixongile 20 Mudyaxihi 1984
Eka tatana wa tihanyi		
U ta ku u sala u kuma papila leri tatana wa tihanyi, ku ri khale ndzi lo whititiii, ekhwirini ra ngwenya kumbe emakorhweni endzeni ka xidziva lexi.	5	
Ndzi ku byerile tatana wa tihanyi, ndzi va ndzi ku hlambanyela ndzi vuyelela leswaku ndzi ngo tinciki, ku ri ni ku tekiwa i Muzayiwe yoloye wa wena. Ndzi ringetile ku tisunga hi ntambhu ekamarini, kambe tani hilaha u nga vula ha kona, loko u ri karhi u ndzi rhuketela ni ku monya ku vulavula ka mina, ku tisunga a hi mhaka yo olova, swi ndzi tsandzile. Kutani hi yo mhaka leyi, namuntlha ndzi gangeke xidziva lexi ku ri na Muzayiwe.	10	
Hambanini tatana wa tihanyi, salani tatana wa mbilu yo sihalala, mbilu ya ribye. Sala u tswala n'wana un'wana loyi u nga ta n'wi nyika Muzayiwe ku nga ri mina. Xikwembu lexi a wu hamba u kanganyisa vanhu u ku wa xi tirhela, a xi ku hlayise. A xi ku engetelele masiku laha misaveni leyi hikokwalaho ka tihanyi ni ku sihalala ka mbilu ya wena, u nga ndzi lan'wisa yona.	15	
Ndza famba tatana wa tihanyi, ndzi ya ndzi ya kuma manana na buti Rice, lava na vona u nga va nonon'hwerisela vutomi ... ndzi famba hi mbilu yo vava, hikuva u ndzi sukerisa murhandziwa wa mina Jamboti ...		
U ta wu twa munyu.	20	
Rikotsa ra wena Manayila.		

- 1.11 Xana papila leri a ri kongomisiwile eka mani? (1)
- 1.12 Hlamusela leswi a swi susumeta Manayila ku va a ku: '... ndzi va ndzi ku hlambanyela ndzi vuyelela leswaku ndzi ngo tinciki ...' (2)
- 1.13 Manayila loko a ku 'ku ri khale ndzi lo whititiii' u vula leswaku ku ri khale a ... (1)
- A nga vuli nchumu.
B lovile.
C balekile.
D ri eku hlambeleni.
- 1.14 Mbuyelelo wa rito tihanyi eka ntshaho lowu wu kombisa yini? (2)
- 1.15 Hikokwalaho ka yini Ntekele a endlile ntwanano na Muzayiwe. (2)
- 1.16 Xana Jamboti a a ri kwihi hi nkarhi lowu Manayila a sindzisiwa ku tekiwa hi wona? (1)
- 1.17 U nga vula yini hi marito ya Manayila lawa ya nge: 'Xikwembu ... a xi ku engetelele masiku laha misaveni hikwalaho ka tihanyi na ku sihalala ka mbilu ya wena.' (2)

- 1.18 Xana Ntekele u tikiserile Rice vutomi hi ndlela yihi? (2)
- 1.19 Kombisa ku tikukumuxa loku Ntekele a ri na kona evuton'wini. (2)
- 1.20 Loko a wu vile na nkateko wa ku vonana na Manayila a nga si teka xiboho lexi a xi tekeke, a wu ta n'wi tsundzuxa yini? (3)

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 35

XIYENGE XA B: NTLANGU**XIVUTISO XA 2: BYOKOTA MADLAYISANI – MM Marhanele**

Hlaya ntshaho lowu landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA C

GEZANI:	Se ndzi we mbilu, hakunene Makhanana xi tshembekile.	
MAVUNDZA:	He ndhuna kasi u khomile lahaya? N'wina tindhuna ma karhata. <i>(Hi mbilu a yi swi tiva leswaku xin'wana xi fanele ku endliwa ku herisa nhlango wa timbilu leti.)</i>	
GEZANI:	I khale ndzi khomile, u vula leswaku a wu yi tivi mhaka leyi? <i>(Hi nkarhi wolowo nsati lontsongo wa n'anga a tisa swakudya, endzhaku ku yisiwa khuwana ra byalwa lebyi nga xaviwa hi mali ya ndhuna xikan'we ni mihivana hinkwayo leyi faneleke. N'anga yi humesa rimhondzo leri a ri tele hi leswo ntho! ntho! nthoo!)</i>	5 10
MAVUNDZA:	Loko u ri na mina u nga chavi nchumu, hi le kaya laha.	
GEZANI:	Sweswo swi tiviwa hi mina. <i>(Vavasati va n'anga xikan'we ni vaakelani va nghena hi un'we-un'we, va tela ku ta hayeka miehleketo leyi a yi ri swivavi swa swicele swa mindyangu.)</i>	15
MAVUNDZA:	Phela kela byalwa lebyi wena nsati-ntsongo, u yimela yini leswi u ngo hi dlayisa ndlala?	
N'WA-RIMBELULE:	A ndzi to na swi pfuketana ndzo kela byalwa byi nga sumiwanga?	
MAVUNDZA:	Ndzi ri kela mani, a ndzi rhandzi ku vungunyana ni leswi swa swifuva swikulu. Wa swi twa? <i>(N'WA-RIMBELULE a sungula ku kela, kutani va sungula ku nwa.)</i>	20
GEZANI:	Hakunene hi xona xibaha, muganga lowu wa katinga leswa byalwa leswi.	
MAVUNDZA:	Byalwa lebyi byi ni matimba, byi sungula ku ndzi khandziya. N'wina vavasati yimbelelani ndzi lava ku mi komba leswi hina majaha hi nga bombisa xiswona ...	25

- 2.1 Gezani a a vulavula a ri kwihi? (1)
- 2.2 Vula mhaka leyi Makhanana a yi endleke ku kala Gezani a vula leswaku Makhanana u tshembekile. (2)
- 2.3 Hi wihi muganga lowu Mavundza a vulaka leswaku wa swi kota ku sweka byalwa? (1)
- 2.4 Hlamusela swilo swinharhu leswi kombisaka vumunhu bya Makhanana. (3)

- 2.5 Hlamusela leswi Mavundza a vulaka swona loko a ku: 'He ndhuna kasi u khomile lahaya?' (2)
- 2.6 Hi xihhi xikhovolelo lexi humelaka erivaleni loko ntlangu wu ya emahlweni loko u xiya marito ya Mavundza eka Gezani lama nge: 'Loko u ri na mina u nga chavi nchumu, hi le kaya laha?' (2)
- 2.7 Hikokwalaho ka yini Makhanana na yena a voniwa nandzu ku ri leswaku a hi yena a dlayeke Gezani? (2)
- 2.8 Loko va ku byalwa bya khandziya hi loko byi endla yini? (1)
- 2.9 Ku va Mathebula a rivalele Makhanana swi hi kombisa yini hi vumunhu bya yena. (2)
- 2.10 Mathebula u endlile kahle loko a vutisisa nsati wa yena Makhanana hi ta vugangu bya yena na Gezani ke? Seketela nhlamulo ya wena. (2)

NA

Hlaya ntshaho lowu landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA D

GEZANI:	Vatolo a va tlharihile loko va ku: 'Mihandzu yo yiva yi tsokombela ku tlurisa'.	
MAKHANANA:	A hi tlakuseni milenge, Mathebula u fanele a ri ku ndzi hloteni.	
GEZANI:	Mathebula lexa wena u xi tshembile ngopfu ku tlula na hina tindhuna. Xana xa ku nyika mali yo fana na leyi u yi kumaka eka mina? Na sweswi loko ndzo swi lava ndzi nga ku nyika. (A nghenisa voko exikhwameni xa hovhorolo a humesa tirhandi timbirhi a nyika MAKHANANA.)	5
MAKHANANA:	Ndza ha pfanga no yi bohelela enkhan'wini, Mathebula loko o yi vona u ta rhandza ku tiva lomu yi humaka kona, hikuva masiku lawa a nga ndzi khomisi mali. (MATHEBULA u twile hinkwaswo leswi a swi vulavuriwa, hikuva va lo na vuya hi kwalomo vo fika va yima hi tlhelo rin'wana ra ximudyana lexi MATHEBULA a pavalarile ehansi ka xona.)	10
GEZANI:	U ri xi yi tivela kwihi mali lexa nuna wa wena? Phela wo twa vanhu va ku va tirha eJoni, Joni ra yini loko ku nga ri ku olelela Manganyi, Maponya, Mabuza na Tshabalala, swigwili swa Joni, nkuma. (MATHEBULA tlatlamukuu! A khoma ndhuna hi voko.)	15
MATHEBULA:	Kasi hi wena u tshovaka muti wa mina? (A n'wi teka hi xibakele, a n'wi teka hi nhloko ndhuna yi khoma mberha.)	20

- 2.11 Mathebula u swi lemukile hi nkarhi wihi leswaku nsati wa yena Makhanana u n'wi balekerile laha a va ri kona? (1)
- 2.12 Loko Makhanana a balekela nuna a landza Gezani a va ri kwihi? (1)

- 2.13 Xana Mavundza u lamulele Gezani hi ndlela yihi loko a biwa hi Mathebula? (2)
- 2.14 Xana Makhanana u dlayisile Mavundza hi ndlela yihi? (2)
- 2.15 Vuyeni bya N'wa-Rimbelule a byi ri bya yini? (1)
- 2.16 Mavundza a a tiendla munhu wo lulama ku ri leswaku a a nga lulamangi. Vula u ku hi swona kumbe a hi swona kutani u seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 2.17 Hi ku landza leswi humelelaka eka ntlangu lowu, Gezani u vula yini loko a ku: 'Mihandzu yo yiva yi tsokombela ku tlurisa'? (2)
- 2.18 N'wa-Chovolo u vula leswaku loko Gezani a lo fa a ku ta lumbetiwa n'anga Mavundza hileswi a nga n'anga. Xana mhaka leyi yi ku tisela miehleketo muni? (2)
- 2.19 Hlamusela leswi nawu wa tiko lowu nge: 'Tihlo hi tihlo' wu vulaka swona. (1)
- 2.20 Hi ku vona ka wena Mathebula ematshan'weni yo ba Gezani hikokwalaho ka ku rhandzana na nsati wa yena, a a fanele a endlile yini? (3)

[35]

XIVUTISO XA 3: KU DYELA NYAMA EMATLUKENI – DJ Risenga

Hlaya ntshaho lowu landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA E

MA'AM JOYCE:	Ndzi nge tshiki n'wananga a yingayingeka ndza ha hanya mina mana wakwe. Sweswi ndzi nga huma phenxeni, yi ta fika mali ya mina ku nga ri khale. Ndza ha ku va bela riqingho lava tirhanaka na tiphenxini, kutani va vula leswaku yi le ndleleni. Ndzi ta xava yindlu kunene eKremetart hi suka laha maxangwini ... Vukosi na Piet va ta tshama eka yona. Loko a ri hina a hi ta tshama eka <i>boysroom</i> hala mahosi.	5
MZAMANI:	Xana wa yi tiva yindlu ya kona, u yi vonile? Nakona u ni xihundla ngopfu. I ro sungula ndzi twa swi huma eka wena ku vula leswaku Vukosi na Piet va yingayingeka ni leswaku a wu lavi leswaku n'wana wa wena, Vukosi a xaniseka wena wa ha hanya. Xana Vukosi u xaniseka hi yini? Vanhu lava va ha tilulamisa ku ya tshama ka vona loko va ha hirile laha va nga kona sweswi.	10
MA'AM JOYCE:	Tindlu ta le Kremetart hinkwato ti sasekile ti tlhela ti kula. Hi laha ku tshamaka valungu. Hi ta tshama ...	15
MZAMANI:	(<i>Wa n'wi kavanyeta.</i>) U yi vonile, u endla hi ku tsutsumela swilo, u hlongorisa huku u khomile munyu. Vona a hi si twa nchumu hi ta ka Piet hi timhaka ta vukati bya yena na Vukosi, swi tiva hi vona sweswo. Timhaka ta yindlu na vukati hi ta twa hi vona. Piet ndzi vona a ri jaha ra nhloko, wena, yimela etlhelo.	20

- 3.1 Xana vanhu lavambirhi va vulavula va ri kwihi? (1)
- 3.2 Hlamusela nsusumeto wa ku nyanyuka ka Ma'am Joyce. (2)
- 3.3 Tsala swilo swimbirhi leswi kombisaka leswaku Ma'am Joyce a a nga hloniphi nuna wa yena Mzamani. (2)
- 3.4 Ma'am Joyce a a nga n'wi aki Vutomi ehenhla ka timhaka ta vukati. Seketela mhaka leyi hi leswi swi nga eka tsalwa. (2)
- 3.5 Hi swi tivisa ku yini leswaku Ma'am Joyce u 'hlongorisa huku a khomile munyu'? (2)
- 3.6 Xana Ma'am Joyce a a twisisa yini hi timfanelo ta vavasati. Vula timhaka timbirhi? (4)
- 3.7 Hi xihhi xivangelo xa ku va Piet ekusunguleni a nga tivisangi mana wakwe hi ku biha emirini ka Vukosi? (2)
- 3.8 Hi ku vona ka wena swi lulamile ku va Ma'am Joyce a kunguhatela Piet na Vukosi lomu va nga ta tshama kona ke? (2)

NA

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA F

(Vamanana lavayani va ya khandziya thekisi. Endzeni ka thekisi manana un'wana a va tivaka u hlamala vamanana lava leswi va nga xiswona.)

MANANA: Hi xewetile ka Ma'am Joyce na Xilavi, mi ngo nghena wonge mo chava xo chava, swi lo yini?

MA'AM JOYCE: Hi te hi ku jaha hi ku ehleketa ku kayivela ka mathekisi. 5

MANANA: Njhe a mi yi ephatini, maambalelo yo tano swi komba ku ya entlangwini.

XILAVI: Wo hi tiva u ngo vulavurisa xisweswo?

MANANA: Swinene! Lava a hi vona Ma'am Joyce, misitirese wa n'wana wa mina? Phela va tiviwa tiko leri ... hinkwaro, a mi ndzi twangi loko ndzi mi xeweta loko ma ha ku nghena lomu ndzeni? N'wina Xilavi a ndzi ngo mi le ka tihofisi ta mfumo kwala Bend store? 10

(Thekisi yi hundzela eka Makhuva, kutani swi boha leswaku yi hundza hi le Kremetart, kutani Ma'am Joyce na Xilavi va fanele ku chika ethekisini. Loko va chikile vanhu lava a va sele ethekisini va hundzuluxa tinhamu va va languta.) 15

MANANA: Yhi, mihlolo hi yaleyo! Vatswatsi va ambarisa leswiya, vonani loyi va nge i Xilavi, mavele ya lo dlu, ehandle, rhoko yi n'wi dirowa xisuti hinkwaxo! Loyi Ma'am Joyce, buruku ri n'wi manya ri tlhela ri dirowa switshamo na mindzhumbi. 20

MUKHANDZIYI: Mi ri i timisitirese kambe?

MANANA: Misitirese hi luya wa bulawuzi yo vonikela. Lon'wana u le tihofisini ta mfumo ...

- 3.9 Xana Xilavi a a tirha ntirho muni? (1)
- 3.10 Swiendlo swa Xilavi swa fambelana na vito leri a thyiweke rona eka tsalwa leri? Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 3.11 Kombisa ku hambana ka vumunhu bya Ma'am Joyce na Vukosi. (2)
- 3.12 Nyika vonelo ra wena ehenhla ka vukati bya Ma'am Joyce na Mzamani, u seketela hi leswi Ma'am Joyce a a swi endla eka Mzamani. (3)
- 3.13 Hlamusela swilo swimbirhi leswi Vukosi a vulaka swona hi timhaka ta ntshuxeko na vutihlamuleri. (2)
- 3.14 Eka Kavanyisa ka 3, Xivono xa 2, Ma'am Joyce u ri: '... Hina ... sse hi dyile khale ... Kombisa ximonyo eka ku hlamula ka Vhakisa loko a ku: 'A swi kohli ku ri se mi dyile.' (2)

- 3.15 U nga vula yini hi maambalelo ya Xilavi na Ma'am Joyce mayelana na lomu a va endzela kona? (2)
- 3.16 Hi ku vona ka wena ku humelele yini hi Piet na Vukosi endzhaku ka ku va yindlu leyi Ma'am Joyce a a yi xavile yi dyiwile hi bangi? (2)
- 3.17 Xana u dyondzile yini eka tsalwa leri? (2)
- [35]**

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 35

XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA/SWIHUNGWANA**XIVUTISO XA 4: XAMUGANGA – SJ Malungana na KA Khosa****4.1 'NKHUVO WA MUCATO WA MAHALA' – KA Khosa**

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA G

'Wena Mahala, u nga hi vungunyi hina, majaha ya wena ya le ku titoloveteni le holweni ya kereke. Vahahani wa wena va fika mundzuku leri xaka. Tata wa Botani, hi nga tlhuthisiwi hi n'wana hi lo tswala,' ... a vula hi ku phela marha a hlambanya.

'I ntiyiso n'wina manana, a ndzi nga tsakeri ku mi pandzisa nhloko hi goza 5 leri ndzi ri tekeke. A ndzo lava ku mi tivisa sweswo ntsena. Leswi swo lava mina hi ndzexe ndzi ta kaya-kaya na swona. Horisani moya wa n'wina,' Mahala a kombisa leswi a lo ncha! Hiloko a ku kakatsuku, a kongoma ekamareni ro etlela.

Hi siku leri nga landzela u be xibunu a kongoma eSivana Section ku ya 10 vonana na mufundhisi Makombandlela. Leswi xiboho lexi a a xi tekile a xo tiviwa hi yena na vatswari va yena ntsena, tiko, kereke na valungu lava a tirha na vona se a va ri ku tilunghiseleni ka sikunkulu leri a ri lo sala hi ntlhanu wa masiku ntsena. Timfanelo ta kereke a ti fikeleriwile, swikhetsakhetsa swa nkhuvo a swi herile, swirhambo a swi rhendzelekile 15 eka maxaka, vanghana, valala na vaxiximeki hi mintlawwa ya vona. Swihungaso swa tinxakanxaka a swi vambiwile swi rindzela sikunene ntsena.

- 4.1.1 Boxa mavito ya vatswari va Mahala. (2)
- 4.1.2 Marito ya Mahala lawa ya nge 'Ndzi vona wonge ndza ha ri ntsongo vukati ndzi nge byi koti ...' ya ku tisela miehleketo muni hi mhaka ya mucato lowu a wu lulamisiwile? (1)
- 4.1.3 Loko mutsari a ku: 'Hi siku leri landzelaka u **bile xibunu** a kongoma eka mufundhisi' u vula leswaku ...
- A u tsutsumerile.
B u hubutile.
C u tsarile.
D u xavile (1)
- 4.1.4 Xana Mahala a ku u lava ku hlomisa nsati wa yena loko a ri na malembe mangani? (1)
- 4.1.5 Xana Mahala a a fanele a cata na mani wa ka mani? (2)

- 4.1.6 Hlamusela leswi mufundhisi wa Mahala a n'wi tsundzuxeke swona mayelana na ku yimisa mucato wa yena. (2)
- 4.1.7 Hikokwalaho ka yini nhwana wa Mahala a ri ni ku tshemba leswaku Mahala a nge n'wi tshiki hambu mucato wo yimisiwa. (2)
- 4.1.8 Xana Mahala hi nga ku a ri munhu wa mahanyelo ya njhani? (2)
- 4.1.9 Kombisa ntiyiso wa leswaku vatswari va Mahala a va nga yimi na yona mhaka yo yimisa mucato? (2)
- 4.1.10 Xana vanhu hinkwavo lava va nga byeriwa leswaku u lava ku yimisa mucato va endlile kahle loko va miyerile na mhaka leyi? Seketela vonelo ra wena. (2)

NA

4.2 'SWA ANTSWA NDZI PHULA BYI HOLA' – SJ Malungana

Tlhela u hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA H

Endzhaku kaloko nkulukumba Salani a kumile xitori hinkwaxo ku suka eka thicara Manganyi u vonile swi fanerile leswaku a rhamba nhlengeletano ya xihatla ya vadyondzisi.

Nkulukumba Salani u pfurile nomu wakwe a sungula ku vulavula ni vadyondzisi a ku: 'N'wina vadyondzisi, i khale ndzi ri karhi ndzi mi tsundzuxa 5 ku papalata ku endla vunghana na vana va xikolo. Namuntlha loko va mi encenyeta swa mi karhata, kutani mi lahlekeriwa hi vulawuri bya titlilasi ta n'wina. Mina ndzi karhele ku salana na vadyondzisi endzhaku, ematshan'wini ya vana ntsena. Xidemokirasi lexi xa n'wina xi nyunyetela xikolo hi gwembe. Mina ... ndzi ya ephenxenini. Mi ta sala mi dodombana 10 na swona. Namuntlha a ma ha swi lavi ni ku boha ni tithayi, hikuva mi lava ku tshama mi ri karhi mi tiringanisa ni vana va xikolo. Ndzi mi byerile ndzi vuyelela leswaku ku hava lexi nga sivaka nkhave, naswona ku hava lexi nga tisaka ndzhuti wa mudyondzisi ku tlula maambalelo lamanene. Loko mina ndza ha ri nhloko ya xikolo lexi, mi ta tirha hi ku landza nawu wa mina. 15 Handle ka swona, loko timhaka ti biha munhu un'wana ni un'wana u ta tiyimela.'

Ntshikiwani u vuyile exikolweni a dyile nkaka. U fikile a gongodza enyangweni wa hofisi ya nhloko ya xikolo, kutani a nghena. U fikile a veka phepha leri eka rona a longoloxile vadyondzisi lava a a hehla leswaku va 20 twanana na vana va xikolo. Nkulukumba Salani swi n'wi siyile a yimisile tindleve leti a ti sungula ku phikizana ni nhloko.

- 4.2.1 Xana timhaka ta xirungulwana lexi ti humelela exikolweni xihhi? (1)
- 4.2.2 Hi ku vona ka wena vito ra xikolo leri u ri boxeke laha henhla ri fambelana njhani na timhaka ta xirungulwana lexi?' (2)

- 4.2.3 Ehandle ka ku va Sasavona a rhandzana na mudyondzisi, hi xihhi xin'wana lexi hlundzukiseke tata wa yena? (1)
- 4.2.4 Xana Nkulukumba Salani a a vula yini loko a ku: Xidemokirasi lexi xa n'wina xi nyunyetela xikolo hi gwembe. (2)
- 4.2.5 Ku rhandzana ka vadyondzisi na vadyondzi swi nga onhela xikolo hi ndlela yihi? (2)
- 4.2.6 Xana nhloko ya xikolo a a kunguhata ku ya ephenxenini rini? (1)
- 4.2.7 Xana mutsari loko a ku: 'Ntshikiwani u vuyile exikolweni a dyile nkaka' u vula yini? (2)
- 4.2.8 Hi xihhi xivangelo xo va Sasavona a rhandzana na mudyondzisi? (2)
- 4.2.9 Kombisa hilaha mutsari a swi koteke hakona ku thya kahle vito ra xirungulwana lexi. (2)
- 4.2.10 Xana tata wa Sasavona u endlile kahle ku va a bile nhloko ya xikolo? Seketela vonelo ra wena. (3)

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 35

XIYENGE XA D: VUTLHOKOVETSERI**XIVUTISO XA 5**

- 5.1 Hlaya xithhokovetselo lexi landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi swi nga ehansi ka xona.

EXIHLOBYENI – KG Baloyi

- | | |
|----|--|
| 1 | Exihlobyeni xa dyondzo hi kwihi? |
| 2 | Hi laha ku keleriwaka kona dyondzo. |
| 3 | Laha ku dyondzisiwaka kona tinhlanga, |
| 4 | Laha ku nyenyiwaka hi lavo sihalala tinhamu, |
| 5 | Laha ku nga tshamiwiki hi mavoko, |
| 6 | Laha lavo pfumala tinkokola va nge vo tirhela mbhongolo yo fa, |
| 7 | Laha va mihoni va bakanyaka swileriso swa vatswari. |
| 8 | Kambe lavo tlhariha va pfumela switsundzuxo. |
| 9 | Va tsundzuka siku ra ntshovelo, ro famba empfhukeni. |
| 10 | Hi nkarhi lowu vakonyolori va tisola. |
| 11 | Va rivala leswo hi vona va nga tlanga hi nkarhi. |
| 12 | Va bile nkateko hi le ndzhaku ka xandla. |
| 13 | Ku sala: 'loko ingi' |
| 14 | Ku rivariwa leswo: 'Loko a ndzi lo ... a yi pfuni nchumu.' |

- 5.1.1 Nyika mongo wa xithhokovetselo lexi hi mintila leyi nga tluliki mune. (2)
- 5.1.2 Xana marito ya 'Hi laha ku keleriwaka kona dyondzo' ya vula yini? (2)
- 5.1.3 Xana ku tirhela mbhongolo yo fa swi vula yini? (2)
- 5.1.4 Hlawula nhlamulo yin'we eka leti landzelaka:
Rito ra 'tinhlanga' eka xithhokovetselo ri vula yini?
A Ku hlaya na ku tsala tinomboro na maletere.
B Leswi talaka ku mila emilambyeni.
C Leswi munhu a tlhaveriwaka swona emirini.
D Xikolo. (1)
- 5.1.5 Kombisa nkoka wa ku vuyeleriwa ka rito 'laha' eka mintila ya 3 ku fika eka 7. (2)
- 5.1.6 Tsavula ntila eka xithhokovetselo lowu vulaka ku tlanga hi leswinene. (2)
- 5.1.7 Xana marito ya 'Loko a ndzi lo ...' ya paluxa ku titwa muni ka munhu loyi a vulavulaka? (2)
- 5.1.8 Xana tidoto tinharhu eka ntila wa 14 ti kombisa yini? (1)
- 5.1.9 Xithhokovetselo lexi xi na mintila ya 14, xana xi vuriwa yini? (1)
- 5.1.10 Hi swihi swilo swinharhu swa nkoka leswi u vonaka wonge mutsari u hi paluxela swona eka xithhokovetselo lexi? (3)

NA

- 5.2 Hlaya xitlhokovetselo lexi landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi swi nga ehansi ka xona.

SORISA – KG Baloyi

1 Vo ku sola ntsena we Sorisa.
 2 Mintirho yaku yi yi tlula kule ya tihosi,
 3 Kambe lava a va swi voni,
 4 Mahlo ya vona ya tsan'wa xiyimo xaku.

5 Xana swi va njhani?
 6 Kasi swi ta hi kwihhi?
 7 Ku sola munhu hi xiyimo xakwe,
 8 Ndhuna ya risokoti a va si yi twa xana?
 9 Xana va ta xalamuka rini?
 10 Phela risokoti ri dle' ndlopfu.

11 Mintirho ya ku yi dlokonya timbilu ta va lunya,
 12 Qhuvaka na gondzo raku wena Sorisa,
 13 Ku ku tsan'wa ka vona a hi ka matilo,
 14 A va lava ku ri vona,
 15 Ku ri vona vo dzuneka,
 16 A va swi tivi leswaku ku vulavula mitirho.

17 Va nga kali va dunga xihlovo xa vumunhu,
 18 Va nga kali va ku pfindlusa xiyimo xa miehleketo,
 19 U nga tshami u rindzela xinkhenso xa munhu,
 20 Wena tlhavela emahlweni ni vunene na ntiyiso,
 21 'Danki' ya munhu i ...
 22 Sorisa, munhu a wu nga n'wi koti,
 23 U tsandze xisibi ni dinda,
 24 A tlhela a tsandza ni Muvumbi hi byakwe,
 25 Munhu u nene eka yena n'wini.
 26 Wena u nga yi hi yena.

- 5.2.1 Hi mintila leyi nga tluriki MUNE, hlamusela mhakankulu leyi xitlhokovetselo lexi xi vulavulaka hi yona. (2)
- 5.2.2 Nyika swilo swimbirhi leswi mutlhokovetseri a hoyozelaka munhu loyi ku tlhokovetseriwaka hi yena ku va a kota ku swi endla. (2)
- 5.2.3 Tsavula rito eka ndzimana ya 3 leri kombisaka ku va vanhu va ri na nsele. (1)
- 5.2.4 Nyika nhlamusela ya masiku hinkwawo ya rito 'xalamuka' eka ntila wa 9. (1)

- 5.2.5 Hi wihi nkoka wa ku va mutlhokovetseri a tirhisile mbuyelelo eka mintila leyi landzelaka:
17 'Va nga kali va dunga xihlovo xa vumunhu,
18 Va nga kali va ku pfindlusa xiyimo xa miehleketo' (2)
- 5.2.6 Hlamusela leswi mutlhokovetseri a vulaka swona hi ntila wa 23 lowu nge: 'U tsandze xisibi ni dinda'. (2)
- 5.2.7 U twisisa yini hi ntila wa 18 lowu nge: 'Va nga kali va ku pfindlusa xiyimo xa miehleketo'. (2)
- 5.2.8 Hi yihi dyondzo leyi u yi kumaka eka xitlhokovetselo lexi? (1)
- 5.2.9 U nga vula yini hi matitwelo ya mutlhokovetseri eka mintila ya 5 na 6 leyi nge:
'Xana swi va njhani?
Kasi swi ta hi kwih?' (2)
- 5.2.10 Hi ku vona ka wena vito ra Sorisa leri mutlhokovetseri a ri tirhiseke ri nga va ri sukela kwih? (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA D: 35
NTSENGO WA TIMARAKA: 70